

Amb la publicació d'aquest article oferim als lectors el que per la categoria A va escollir el jurat encarregat per «Serra d'Or» d'examinar els treballs rebuts en resposta a la seva més recent «Crida als escriptors joves».

Madame Portet o la catalana del Rosselló

per Maria Eugènia Perea Virgili

Renada Laura Portet amb Maria Eugènia Perea a Cotlliure, el 4 de desembre de 2011.

En un assolellat migdia de la primavera de desembre aprofito una breu estada a Perpinyà per quedar amb Renada Laura Portet. No la conec personalment, però està encantada de rebre'm al seu domicili del bulevard Poincaré. Portet és una dona de lletres que ha exercit la docència al batxillerat i a la universitat. Membre de la Commission Nationale de Toponymie, Officier de la Légion d'Honneur (1995) i Creu de Sant Jordi (2004).

M'obre la porta i s'interessa de seguida pel meu viatge fins a terres rosselloneses. Compartir unes hores amb gent jove, assegura, la reviscola.

Galeria d'amistats

Em fa passar al seu despatx amb una paret plena de llibres, piles de papers damunt l'escriptori, un llit plegable on m'assec i una peanya amb una de les escultu-

res que modelava el seu marit. Els porticons oberts del balcó deixen entrar el tebi sol d'hivern. De la primera cosa de què parlem és de l'aleshores recent traspàs de l'amic Ramon Amigó Anglès: «L'últim dia de la reunió de l'IEC van fer un homenatge a l'Amigó. No l'havia pas vist des d'ençà feia tres anys. Feia una cara de demacrat com la gent que s'empassa cortisona i tenia un quelcom. Sempre molt reservat. Quan em va veure allí davant de tothom va ser molt emocionant. Mai no m'hauria pensat que havia de morir una setmana després. Ens havíem vist tres anys abans, a la celebració del cinquantenari d'un dels meus editors, en Dalmau. Vaig tenir dues penes terribles al mateix temps, perquè aquells dies a París se feia un homenatge a la que va fundar la Société Française d'Onomastique, la Marianne [Marianne Mulon, 1925-2011], de tres dies més que jo, i me va telefonar el president de la Société Française que la Marianne havia estat portada a l'hospital. Doncs, la mateixa setmana, l'Amigó i la Marianne. És una gran pèrdua, la de l'Amigó. És ell qui va iniciar les fitxes que salven els investigadors. Jo sempre dic que Catalunya s'ha salvat fins ara gràcies a la feina de persones com ell.»

Un altre dels onomasticòlegs que Portet aprecia és Albert Manent, també de la seva generació. «Amb l'Albert Manent hi tinc una relació molt bona. Però no és pas d'esquerres, eh? És home d'Església. Li havia agradat una comunicació que vaig fer una vegada sobre *pi*, que és un fals fitònim, no és l'arbre, és la pedra.» Del Baix Camp, qui Portet coneix tot i que no sigui del ram de l'onomàstica és Josep-Lluís Carod-Rovira: «Hi cal anar, a Cambrils. Jo no hi he estat mai, però hi tinc l'amic Josep-Lluís Carod. Som molt amics. I amb l'Apel·les ens vam fer amics quan ell era el responsable de la Casa de la Generalitat a Perpinyà.»

Parlant d'un altre amic, el catedràtic Joaquim Molas, Portet em dona una lliçó sobre l'accentuació del català del Rosselló: «Una vegada Joaquim Molas me va dir: “És veritat que teniu la tradició de fer el viatge de bodes de Perpinyà a Barcelona?” I tant que és veritat! Nosaltres ho hem fet, el meu marit i jo. Sí, vuit dies a Barcelona, i agafant el trenet groc de Cerdanya. És tan bonic! Nosaltres ens vam casar el dia del meu aniversari, el 28 d'agost de 1951. Vam anar al Tibidabo, i menjaves coses naturals, bevíem amb el *purru*: hi posem l'accentuació col·loquial perquè l'accentuació normal a tot el món és paroxitònica, sobre l'avantdarrera síl·laba, no oxitònica com la francesa a la darrera síl·laba; com que és un parlar popular, el nostre català li ha tornat l'accentuació normal i en diem *purru*. Doncs, a

Joaquim Molas, una vegada que me rebia a casa li vaig portar un poema visual que havia fet, una cosa boja. El meu marit m'havia rambolat, m'havia reputegat, m'havia dit: “Gosaràs portar una cosa així? És horrorós!” Hi havia posat un segell cremat... I un dia, al col·loqui de Mercè Rodoreda on jo era amb Baltasar Porcel —en lloc de parlar de la Rodoreda, en Porcel va parlar de mi; ell me va fer ell un pròleg per a *Rigau & Rigaud. Un pintor a la cort de la rosa gratacul* [Destino, Barcelona, 2002]; Porcel, un poc espanyolista, però se mereixia el Nobel—, en Molas me diu: “Sap que tinc sempre el seu poema visual posat davant dels ulls sobre la xemeneia? Sempre me'l miro!” M'havia divertit. Francament, no sé si tenia sentit.»

El repàs a les amistats continua. Portet em conta una anècdota d'Enric Moreu-Rey, fundador el 1980 de la Societat d'Onomàstica. «Moreu-Rey s'havia enamorat de la meua mare. Era guapíssima, ben plantada, magnífica. I un dia a Puigcerdà, pel Col·loqui, me telefonava: “Ai, quin record guardo de la vostra mare. Quin record! Quin català que parla, més bo que el meu!” “Voleu que vingui a Puigcerdà?” “Ah, sí, sí, que vingui.” Li vaig telefonar: “Mamà, saps, t'esperen amb mi a Puigcerdà. Vine, te farà plaer.” I me diu: “Ai, no, diumenge he d'anar a votar, jo sóc republicana!”»

A Renada Laura Portet no li ha quedat cap gènere per cultivar: poesia, novel·la, narrativa infantil i breu, teatre, crítica d'art i literària, i assaig. Quan li pregunto per la versatilitat de la seva obra em respon compungida pel pas del temps i cita un altre amic: «Ho he aconseguit al cap de molts anys i d'un treball profund. La veritat és que quan faig quelcom ho faig a fons. Però potser he deixat altres coses de costat i, quan un més va envellint, més el temps passa rabent. Això també m'ho va fer repetir Francesc de Borja Moll: Rabent, corrent, ràpid, és bonic, rabent és amb ràbia! Me va rebre a casa seva dues vegades, en Borja Moll, amb el seu humor. Oh, quin home!» I encara una darrera referència: «Sóc l'única del Rosselló d'haver menjat a casa de Badia i Margarit. N'hi ha molt pocs que ho puguin dir.»

Passió per les llengües

Renada Laura Portet, autora d'*Els noms de lloc del Rosselló* (1981) i *Toponímia rossellonesa* (1983), amb trenta-dos articles en prestigioses revistes especialitzades en català, francès i castellà, és una de les millors coneixedores de les llengües romàniques. «Aquí va ser on primer es va modificar el llatí per arribar a ser el català. Tota la part de Barcelona i tota la resta era àrab. Van passar trenta-nou anys els àrabs aquí, però corrent, se-

Renada Laura Portet: «Quan vaig néixer, totes les dones entorn meu només parlaven català.»

Coberta de *Rigau & Rigaud* de Renada Laura Portet. Destino, Barcelona, 2002.

gurament, no han deixat cap rastre. Només tres sobre les meves deu mil fitxes són d'origen àrab. I, tot i això, com deia Badia i Margarit, són mots viatgers que arriben a vegades quan ja se'ls ha apropiat el català.»

Una de les coses que més destrossen Renada Laura Portet és que al Rosselló no hi hagi prou consciència de pertinença als Països Catalans i que la llengua pròpia és el català. «N'hi ha un de Girona que ven pernil espanyol aquí i jo quan hi vaig és per parlar català, però ell

em diu: “El que parleva aquí no és pas català.” El mata-ria! Fins i tot els occitans, quan s'imaginaven que parlen occità, la conjugació de què se serveixen és catalana. En occità la tercera persona del singular del present d'indicatiu de *dir* és *dis* o *dit*, i ells diuen *diiu*. Una vegada vaig estudiar els noms, els sobrenoms, els delocutius del nostre carrer de Pesillà de la Ribera, al Rosselló, al peu del Canigó, i hi havia un home a qui deien de sobrenom en Mendiu, perquè sempre deia *mendiu*. I a Sant Pau de Fenollet l'avi d'una companyeta meva occitana que parlava en occità era sobranomenat en Mendiu, igual. Són tals les reminiscències! Allà tota la toponímia és catalana! Quan Coromines venia a fer enquestes anava a Vallestàvia, el poble de la meua mare, i ella sempre deia: “Jo sóc orgullosa de parlar el català de Vallestavi.” Amb això, que la mare havia nascut a París, però parlava català. I, doncs, en Coromines, tot i caracterial com era, i enfurismat perquè jo sóc deixeble del seu enemic d'aquí, quan va sapiguer —ho dic amb intenció, *sapiguer*, la forma popular— que jo era de Vallestàvia va exclamar: “Això sí que és una referència!”»

Els cognoms de soltera de la Renada són Calmon-Ouillet, Portet l'adoptà del marit en casar-se. Del nom de pila, Renada, me n'explica el significat: «Sóc absolutament trilingüe, però també llatí. Cada dia m'empasso llatí, que esdevé una lectura quotidiana. *Nació* és de la mateixa família que en llatí *nascor*, amb el participi passat *natus*, nat. Jo sóc renada, perquè sóc dues vegades nada. És un nom religiós: nada genèticament i nada amb les aigües del baptisme. És a dir, *natus*, que és la llengua que se parlava entorn teu al teu naixement. Quan vaig néixer, totes les dones entorn meu no

més parlaven català. La tia Josefina mai no va emprar un mot de francès, perquè no en sabia. Sóc trilingüe, però si me portes un portuguès parlaré portuguès. Sóc lingüista! Durant la guerra em van prohibir l'anglès i me van imposar l'alemany, però posàvem el nostre punt d'honor a no fer res en alemany. Només recordo un vers de Goethe.»

Ambaixadora de la llengua catalana

Sempre que n'ha tingut l'oportunitat, Portet ha exercit d'ambaixadora catalana a França i ha fet pedagogia de què són Catalunya i la llengua catalana: «A París, la Marianne me va dir: “*Madame Portet, vous allez nous parler de la Catalogne.*” Perquè no en saben res! I què havia de dir-li, jo? Doncs, “*une chose que personne ne dit*”. Li vaig dir: “*Quand le roi Alfonso XIII a abdiqué, au mois de février, le Coronel Macià du balcon de la Generalitat de Catalogne a proclamé la république autonome catalane, alors que la deuxième république espagnole n'a été instaurée à Madrid que le 14 avril. Donc avant que las Cortes se mettent en place la Catalogne s'est retrouvé état autonome. Donc elle a déjà les institutions, elle est toute prête puisque c'était un état. Et la seule langue officielle était le catalan. C'est-à-dire que les gens de mon âge ne sont allés à l'école qu'avec l'enseignement du catalan. Ils ne parlaient que catalan. Donc allez dire à ces gens-là que l'indépendance de la Catalogne est une utopie!*”» En una altra ocasió, també a París, li van tornar a demanar què era Catalunya. En aquell moment, Pasqual Maragall era el batlle de Barcelona i la ciutat es preparava per acollir els Jocs Olímpics. Renada els va dir: «*Voyez-vous, la Generalitat et la mairie de Barcelone sont face à face. Alors elles sont toujours comme ça, l'une contre l'autre, mais il suffit qu'on dise Catalogne pour que tout le monde s'unisse derrière le drapeau!*»

Pompeu Fabra, al primer terç del segle XX, va recollir les discussions iniciades al tombant de segle per fixar l'ortografia, la gramàtica i el lèxic de la llengua catalana i va iniciar el que es coneix com a procés de normativització. «Pompeu Fabra? No! No l'estimo! Jo sóc lingüista i gramàtica històrica, i Pompeu Fabra ho ha reduït, ha fet coses que no calia pas que fes. Està molt discutit, molt controvertat entre nosaltres. Què parlem ara aquí? Parlem el llatí del segle XXI. Una llengua no para d'evolucionar. Ho cal admetre. En canvi, l'Alcover-Moll, com que és fet a Palma i allà parlen rossellonès, perquè són els rossellonesos els que varen anar a poblar l'illa... Nosaltres, per exemple, no diem ni *padrina* ni *graneta* com es diu a la Plana per l'àvia. A la meua casa deies l'àvia, però en la pronúncia rossellonesa es

diu l'*avi*, és a dir, és igual que sigui l'*avi* que l'*àvia*. I diem *iglesi*, un altre hispanisme; no diem pas *església*. Una vegada que era a Palma una dona gran me demana pel carrer de *Valenci*. Això m'encanta. La gent que vénen aquí a ensenyar a la bressola no saben dir *quelcom*, un *quelcom*. *Quelcom* és català. Per exemple, un *quelcom* de boig. Mai no m'havia passat un *quelcom* així. *Alguna cosa* és espanyol. El gran Bastardes i Parera, que va fer un treball sobre el baix llatí considerat l'obra més fantàstica i profitosa que s'hagi fet en tot el segle XX, en uns seminaris a Palma va dir “aquesta rossellonesa que teniu aquí davant escolteu-la perquè així us ensenyarà els mots, els veritables mots catalans”. Per exemple, *cogot* és un mot antic. El *canyú*. No se diu més i és català. El *canyú* és la gargamella. Li va donar a beure per treure la set del *canyú*, diem aquí. *Cogot* no és castellanisme. Quan dius *filla* és occità també. Tot és occità, perquè era la mateixa llengua a l'edat mitjana. Cada vegada que fem un petó fem un barbarisme, perquè hauria de ser *bes*? No senyor, és català antic i bo. I és *potó*. Un *potó* és un petit bes que es fa amb els pots, els llavis. És un mot antic i és occità, i és català també. Hem guardat les fonts antigues. És el tronc comú.»

Concepte de literatura

En la conversa amb madame Portet, diferents temes s'encavallen els uns amb els altres i el temps passa volant. Ara ja hem sortit de casa seva per anar a dinar més en hora catalana que francesa. Mengem a l'*étage* d'un restaurant de la plaça François Arago. Tot i que aviat hauré d'emprendre el viatge de tornada, amb l'estómac ple, la Renada agafa encara més energia i em vol portar a Cotlliure. No m'hi sé negar; arranquem el cotxe, aparcuem la llengua i passem a la literatura.

Com a poeta, narradora o novel·lista, Renada Laura Portet figura a set antologies universitàries dels Estats Units, Alemanya, Itàlia, França i Catalunya. Parlar de literatura amb ella resulta tot un exercici de reflexió, crítica i autoanàlisi: «Segueixo la literatura contemporània catalana, però els autors que ara hi ha no m'agraden. Tothom escriu a hores d'ara. Escriure és una cosa, però no és una activitat oral; és una cosa secundària, ha de ser un treball. Tothom fa relats, però això no és escriure ni literatura; és creació, si vols. Què m'agrada? Antonin Artaud, Carles Riba, Salvador Espriu, Josep Carner, Salvat-Papasseit, i una que no coneixen i que escriu força i que és la veritable escriptora, és un Proust femení, la meua amiga Antònia Vicens. Escriu força més bé que Mercè Rodoreda. No hi ha literatura sense

una escriptura. Vet aquí. Jo dic que és un gran compliment quan un editor me diu: “Dona, t’hem reconegut, eh, ja coneixem la teva escriptura.” Una vegada hi va haver un col·loqui a Montpeller dels poetes de totes les llengües minoritzades i ens havien demanat a alguns què era per a nosaltres escriure, com reduir-ho en una fórmula. Jo havia dit que la poesia és un treball de pell de ceba. Això havia agradat molt a un gran crític de París, que me va demanar de desenvolupar-ho.»

Com no pot ser d'altra manera i per no quedar-me amb la mel als llavis —o als pots—, jo també li demano que em desplegui aquesta tan suggerent imatge de la pell de ceba: «A la prosa jo m’hi diverteixi —per parlar rossellonès—, me regali, la faig rica, la més rica possible, treballada. La poesia sembla d’una senzillesa..., però no. En la poesia te cal arribar al mot únic, al mot que ho expressa tot. Jo no he sabut treballar d’una altra manera. Un treball de pell de ceba. Quan un té el primer vers, un té el poema. És la veritat. Després, op, hi ha un desencadenament que se fa i està obligat de seguir. Però encara un poema no és un relat. Un po-

ema ho ha de sintetitzar tot, doncs te cal arribar al mot. Treus, treus, treus, en lloc de posar-hi, en lloc de fer, treus, treus fins a arribar al que André Breton, el pare del surrealisme, anomenava l’infracassable noyau. Que ja no es pot més.» Efectivament, en un dels articles de Renada trobo la seva directiva per a la poesia: «La recerca del mot més expressiu. N’hi ha prou a vegades amb un mot. Només un mot. El mot insubstituïble, intransferible, el mot que consum en ell tots els llenguatges i a vegades cap. El silenci. Aquells llums del defora fan repicar com el cristall.»

Passejar davant la costa de Cotlliure és una delícia. La renglera de cases de colors ataronjats i terrosos fa joc amb el cel rogent del crepuscle. Una a una les façanes, com filera de boies, marquen el límit del país amb el mar. Un artista que pinta el paisatge amb aquarel·la ja neteja els pinzells. No tardarà a fer-se fosc. Tornem a Perpinyà i ens acomiadem. Amb la sensació d’haver passat un dia agradable al costat de la Renada, recordo el far de Cotlliure, ara verd, ara apagat, perquè em marqui el camí de retorn cap al que ella en diria la Catalunya del Sud.

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

**SERRA
D'OR**

SUBSCRIPCIÓ PER A UN ANY (11 NÚMEROS)

Nom i cognoms..... adreça.....
..... codi postal ..... població.....

telèfon..... NIF..... correu electrònic.....

Se subscriu a SERRA D'OR a partir del mes de ..... de l'any ..... amb la quota anual de 59 €, Europa: 79 €, * resta del món: 125 \$, que pagarà per:

- Taló bancari adjunt
- Pagament amb targeta de crèdit: Data de caducitat..... / .....
- Domiciliació bancària: Banc/Caixa .....
- Entitat   Oficina   DC   Compte   Signatura

*s'aplicarà l'IVA als països de la CEE

També us hi podeu subscriure al web www.pamsa.cat

Les dades personals indicades en aquesta butlleta s'inclouran en un fitxer de dades personals de subscripcions de Publicacions de l'Abadia de Montserrat, S.A. (PAMSA) i seran utilitzades per a gestionar la vostra subscripció i mantenir-vos informat de les activitats de PAMSA o per a oferir-vos accions comercials relacionades amb l'edició de revistes, llibres i altres publicacions de la nostra editorial. En qualsevol moment podreu exercir els drets d'accés, rectificació, cancel·lació o d'oposició previstos a la Llei Orgànica de Protecció de Dades Personals 15/1999 de 13 de desembre, mitjançant escrit a l'adreça de PAMSA, Ausiàs Marc 92-98, 08013 Barcelona, o per correu electrònic a l'adreça pamsa@pamsa.cat.